

проте в третьоособовій нарації криється «Я» головного героя – маленького Чарлі, на очах якого формуються не чисельні події твору. Контраст форм нарації заголовка та аналізованого оповідання є лише формальним, на рівні будови мовлення, а на рівні змісту в тексті навіть крізь третьоособову нарацію увесь час відчутна присутність «Я» дитини.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Английская новелла первой половины XX века. [Сборник. Сост. В. А. Скороденко. На англ. яз.] – М.: Радуга. – 1988. – 416 с.
2. Грицюк Л. Ф. Номінативна багатоплановість змістових елементів заголовка / Л. Ф. Грицюк // Мовознавство. – 1988. – № 3. – С. 63–65.
3. Женетт Жерар. Фигуры. В 2-х томах / Женетт Жерар. – Том 2. – М.: изд-во им. Сабашниковых, 1998. – 472 с.
4. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. – Т. 1: А – К/ За ред. Н. Михальської та Б. Шавурського. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 824 с.
5. Кошева И. Г. Название как кодированная идея текста / И. Г. Кошева // Иностранные языки в школе. – 1983. – № 2 – С. 8–10.
6. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М.: Просвещение, 1988. – 189 с.
7. Prince 2003 – Prince G. A Dictionary of Narratology. Revised Edition / G. Prince. – Lincoln and London: University of Nebraska Press, 2003. – 126 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марина Лучицька – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри практики германських мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: англійська філологія, наратологія, наратив прозових творів.

УДК 81.111'42-13:821.111(73)-12.09

СУГЕСТИВНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ТОНАЛЬНОСТІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

Олена МОРОЗ (Херсон, Україна)

У статті проаналізований сугестивний аспект реалізації тональності або специфічних емоційних ефектів поетичних текстів. З'ясовано, що сугестивність є джерелом інтуїтивного, підсвідомого «зараження» емоційним станом, дія якого зумовлена здатністю людини до передкатегоріального опрацювання інформації. Установлено, що активація емоціогенного передзнання відбувається за допомогою вербалізованих у тексті образів-архетипів.

Ключові слова: тональність, когнітивна обробка текстової інформації, емоційне зараження, сугестивність, передкатегоріальне знання, образ-архетип, емоційні імплікації.

The article reveals the mechanism of suggestive aspect of tonality realization. It is argued that suggestibility is the main source of intuitive, unconscious emotional effect of poetic texts. The basis for such emotional response is provided by people's capability of precategory information processing. It is proved that activation of the emotional background knowledge is done with the help of archetypal images found in poetic texts.

Key words: tonality, cognitive processing of textual information, emotional effect, suggestibility, precategory information, archetypal image, emotional implications.

Сучасні лінгвістичні дослідження художнього тексту уможливили визнання його основною комунікативною одиницею [5; 12 тощо]. Художній текст було досліджено з різних ракурсів та аспектів його побудови: семантики (Н.С. Болотнова, В.М. Манакін, Г. Скрегг), психолінгвістики (О.О. Залевська, І.О. Зимня, Г. Кларк, Д. Слобін), прагматики (Е.С. Азнаурова, А.М. Баранов, О.М. Кузнєцов), стилістики (І.В. Арнольд, О.П. Воробйова, О.М. Мороховський), категоризації тексту (О.П. Воробйова, І.Р. Гальперін, О.М. Мороховський, О.О. Селіванова).

Використання термінологічного апарату музикознавства при вивченні творів художньої літератури має давню традицію, оскільки музичні та художні твори характеризуються спільними ознаками [13: 89]. Така традиція ґрунтується на визнанні того факту, що “музика та мова впливають з одного й того самого джерела” [там само] – емоції, яка втілює у собі основний центр тяжіння твору. Так само як і витвори музичного мистецтва, художній текст має за основну мету пробуджувати в читача емоції та відчуття [9: 15].

Аспект впливу на читача відіграє особливу важливу роль в процесі сприйняття поетичних творів, оскільки поезія в цілому є описанням емоцій [15: 79], а поетичний твір розрахований не стільки на інформування читача, скільки на збудження його емоційної, чуттєвої сфери.

Ураховуючи таку спорідненість музики та поезії, не можна вважати не виправданим використання музичної термінології по відношенню до текстів художньої літератури. Дослідники художніх текстів оперують такими термінами як темп, ритм, мелодика, тональний діапазон [9: 32].

Найпоширенішого вжитку в лінгвістичних студіях при вивченні художнього твору

знаходить музичний термін “тональність” [7: 255; 10: 27-28]. Підґрунтям тональності поетичних текстів визнається емоційна оцінка зображених явищ, подій та/або персонажів з метою викликати відповідний емоційний резонанс з боку читача. Проте, вивчення тональності у кожній окремій парадигмі знань висвітлює лише поодинокі аспекти та механізми реалізації цієї текстової властивості. Більш детального дослідження вимагає виявлення способів експлікації концептуального змісту поетичних творів з метою з’ясувати, яким чином емоціогенні знання про світ опредметнені у словесній тканині поетичних творів.

З метою вивчення присутніх в художніх творах емоцій та почуттів з трьох позицій: початкової інтенції автора, який прагне виразити своє емоційне ставлення до об’єкту зображення; опредметнення цієї інтенції лексико-семантичними засобами в словесній тканині тексту; емоційного резонансу, який виникає у читача у результаті інтерпретації віршованого твору, вважаємо за необхідне залучення основних положень і надбань когнітивної поетики та когнітивної семантики.

Основними завданнями статті є уточнення поняття тональності поетичного тексту; визначення основних характеристик тональності та обґрунтування ролі сугестивного впливу при реалізації того чи іншого виду тональності поетичного тексту.

Тональність визначається нами як *властивість поетичних текстів* викликати емоційний резонанс у читача на основі наявних емоціогенних знань про світ, вписаної в словесну тканину твору програми його інтерпретації, яка базується на інтенціях автора виразити своє емоційно-оцінне ставлення до зображуваних подій, явищ, персонажів. У рамках когнітивної поетики загальноновизнаним є той факт, що поетичні твори передають не тільки значення та думки, вони також передають специфічні емоційні якості (*emotional qualities*), які сприймаються читачем [19: 279] та створюють особливий ефект поезії (*the specific effect of poetry* – читай тональність) [там само, 281]. Текстова семантика розуміється як форма фіксації знань людини, як ментальна репрезентація дійсності [8: 12]. Це означає, що семантична характеристика поетичного тексту здійснюється на основі знань автора і читача, що, в свою чергу, уможливує різноманітні семантичні та лінгвокогнітивні операції при сприйнятті, розумінні та інтерпретації поетичних творів.

У результаті розвитку когнітивної науки трактування терміну “когнітивний” було розширено: ним позначають всі аспекти функціонування свідомості людини, включаючи й емоційний [18]. Дослідження ролі емоцій в художніх текстах, здійснені Р.В. Гіббсом, Дж. Робінсоном, М. Фріменом, Р. Цуром та ін., показали, що емоцій та почуття, присутні в художніх творах необхідно розглядати з трьох позицій:

а) початкова мотивація автора, який прагне створити художній текст для вираження свого емоційного настрою;

б) репрезентація цього настрою, опредметнення його лексико-семантичними засобами в словесній тканині тексту;

в) емоційний вплив, створення емоційного резонансу у читача [4: 72].

Триєдність автор – текст – читач корелює з існуючим у лінгвістичній науці визнанням референціального, інтенціонального (авторського, адресантного) та рецептивного (читацького, адресатного) [5: 26] аспектів текстової семантики. Тому ми пропонуємо говорити про три основні характеристики тональності поетичних текстів: предметність, інтенціональність та сугестивність.

Підтримуючи погляди О.П. Воробйової, О.О. Залевської та Ю.М. Лотмана на проєктивність семантики художнього тексту і розглядаючи авторську проєкцію тексту як текстове минуле, проєкцію читача як текстове майбутнє, а контекст твору – як текстове теперішнє, можемо співвіднести інтенціональність із авторською проєкцією як вираженням емоційного ставлення адресанта до художньої дійсності, сугестивність – з проєкцією адресата (як орієнтира його можливих емоційних реакцій, переживань та ставлення), а предметність – з проєкцією реальної дійсності на словесну тканину тексту.

Імплікована в поетичних текстах емоційна оцінка фрагментів реальної дійсності опредметнюється за допомогою емотивної лексики та зображення типових ситуацій, в яких людина відчуває ті чи інші емоції. Зазначене опредметнення в словесній тканині поетичного тексту з метою впливу на читача авторської інтенції дозволяє говорити про таку характеристику тональності поетичних текстів як сугестивність.

Створюючи поетичний текст, автор, перш за все, має на меті висловити свої емоції та переживання, однак, цей текст виступає не як «стіна», що відгороджує автора від читача, а навпаки, як засіб, що забезпечує діалог між ними [6: 42]. Дослідження проблеми взаємозв’язку автора та читача художніх творів привело науковців до висновку про те, що у зв’язку з відсутністю під час художньої комунікації конкретного адресата, автор під час створення художнього тексту орієнтується на певну модель гіпотетичного читача (*implied reader*) [5: 43; 16: 26-27].

У лінгвістиці тексту виокремлюють три основні підходи до вивчення проблеми

співвідношення автора та читача: 1) домінування образу автора над читачем; 2) більш складні взаємовідносини між адресантом та адресатом художнього твору; 3) визнання читача співтворцем художнього тексту [5: 91-93, 176]. Слідом за О.П. Воробйовою, ми дотримуємось останнього погляду на проблему автора та читача художнього твору і вважаємо, що орієнтація поетичного тексту на читача дозволяє розглядати тональність поетичного твору не лише з позицій автора, але й з позицій читача, який сприймає наявні в тексті сигнали, що впливають на його емоційну сферу [6: 42].

Будь-яке висловлення є процесом, який передбачає вплив як на інтелектуальну, так і на емоційну структури психіки того, хто це висловлення сприймає [12: 30]. А художній текст взагалі, та поетичний зокрема, характеризуються більшим впливом ніж нехудожні тексти або повсякденне спілкування, оскільки художній текст, як і будь-який витвір мистецтва, розглядається як система подразників, свідомо та навмисно організованих з такою метою, щоб викликати певну реакцію читача.

Ми підтримуємо погляд Ю.Б. Борєва на мистецтво як навіювання певного складу думок і почуттів, «майже гіпнотичний вплив на підсвідомість» [2: 439], який пов'язаний з поняттям сугестивності, що походить від англ. “*suggestive*” та означає “натяк”, “навіювання”. Цей термін набув широкого вжитку після публікації праці О.М. Веселовського “Із вступу до історичної поетики”, в якій він називав сугестивними такі компоненти художнього твору (образи, сюжети, епітети, порівняння), які змушують уяву читача працювати інтенсивніше, викликають у нього сильні емоційні переживання [3: 71-72].

Визнання сугестивності однією з характеристик тональності поетичних текстів вважаємо можливим, оскільки поетичний текст є продуктом мовлення. Ми виходимо з положення про розуміння «мови в цілому як явища “сугестивного” [14: 37]. В психології сугестивність тлумачать як процес впливу на психічну сферу людини, пов'язаний зі зниженням усвідомлення та критичності при сприйнятті того, що навіюють. Розмірковуючи про явище сугестії в поетичних творах, дослідники наголошують на емоційній, навіювальній природі сугестії: художник не доводить свою точку зору за допомогою логічних доказів, а безпосередньо навіює читачеві свої думки та почуття, заражуючи його своїм настроєм [13: 27-29].

Ми поділяємо думку І.Я. Франка про те, що утворення поетичної сугестії може бути представлене у вигляді ланки Автор – Образ – Читач [13: 24]. Тобто спочатку автор кристалізує свої почуття та переживання, які прагне виразити в творі, потім створює поетичні образи, які відповідають цьому переживанню. Під час сприйняття віршу сугестивність повинна будити “в душі читача певні суголосні тони як частини якоїсь ширшої мелодії” [там само, 27-28].

У нашому дослідженні, слідом за Р. Цуром, під *сугестивністю* розуміємо своєрідне навіювання, передачу емоційного стану читачеві, зараження читача відповідними емоціями, яке ґрунтується на здатності людини до передкатегоріального опрацювання інформації [19: 280], зумовленого домінуванням когнітивного позасвідомого [1: 172]. У руслі когнітивної науки поняття “когнітивного позасвідомого” (*cognitive unconscious*) визначається як властивість людської психіки формувати передконцептуальні структури думки шляхом гештальтного сприйняття предметів і явищ об'єктивної реальності через тілесну, сенсорно-моторну та чуттєво-наочну взаємодію з оточуючим світом [17: 10-11]. Основою для виникнення неусвідомлюваного навіювання того чи іншого емоційного стану є здатність людини до передкатегоризації, в основі якої лежить інтуїція та емоціогенне передзнання, тобто таке знання про світ, що є укоріненим у свідомості багатьох читачів.

Активация такого емоціогенного передзнання відбувається за допомогою архетипів, які у контексті когнітивної поетики розуміються як передконцептуальна основа формування словесних поетичних образів [1: 287]. Архетипи розглядаються як своєрідні когнітивні образи, на які орієнтується людина у своїй інстинктивній поведінці, або як когнітивна структура, у якій у короткій формі записано родовий досвід [11: 38]. Вербалізація архетипів в поетичних текстах відбувається за допомогою архетипних словесних поетичних образів, серед яких виділяються образи-символи, образи-сюжети та образи-мотиви [1: 304].

Саме такі архетипні образи і виконують у поетичному тексті сугестивну функцію, оскільки у їх семантичній структурі міститься зміст, знайомий для більшості культурно-освічених читачів [там само]. Прикладом вербалізації архетипів, що імплікують емоціогенне передзнання і викликають відповідні емоційні реакції читача, є вірш Джин Нордхауса “Пауліна падає” (*Jean Nordhaus “Pauline is Falling”*). У цьому поетичному творі йдеться про хвору матір, яка декілька днів провела у лікарні, намагаючись подолати хворобу, однак все одно померла. У словесному поетичному образі *as the circle of light contracts and blackness takes the screen – у той час як коло світла звужується і темрява виходить на екран* – архетип СВІТЛО, який містить у своїй структурі концептуальну імплікацію ЖИТТЯ, у поєднанні з дієсловом *звужується (contracts)*, у семантичній структурі якого актуалізовано значення *ставати меншим за розміром*, опредметнює інформацію про наближення смерті. Лексична одиниця *blackness* - *чорнота* активує у свідомості

читачів архетип ТЕМРЯВА, котрий містить концептуальну імплікацію СМЕРТЬ. У наступних рядках *Nine days / she dangled, stubborn, / over the abyss, ... / until she dropped / ... / into the swift river below – Дев'ять днів / вона звисала, уперта, / над прірвою, ... / поки не впала / ... / у швидку річку внизу* містять архетипні образи-символи прірви та річки (що в свою чергу активує у свідомості читачів міф про Харона (архетипний персонаж), який перевозив душі померлих до Аїду через річку Стікс (архетипний сюжет)) знову актуалізують архетип ТЕМРЯВА, в якому містяться емоційні імплікації страху, страждання, горя.

Отже, сугестивність є важливою характеристикою тональності поетичних творів, оскільки вона є джерелом підсвідомого, інтуїтивного “зараження” емоційним станом, передзнання, імплікованого у семантичній структурі архетипних образів символів, сюжетів та мотивів. Традиційність таких образів робить їх легкими для впізнання багатьма читачами, настроює їх (читачів) на потрібний лад, слугує створенню у читачів певного настрою на основі схожості з відчутим життям (semblance of a felt life).

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04 / Белехова Лариса Іванівна. – К., 2002. – 476 с.
2. Боров Ю.Б. Эстетика / Ю.Б. Боров – М. : Высшая школа, 2002. – 511 с.
3. Веселовский А.Н. Из вступления к исторической поэтике / А.Н. Веселовский. – М. : ЛКИ, 2008. – 648 с.
4. Воробйова О.П. Идея резонансу в лінгвістичних дослідженнях / О.П. Воробйова // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя проф. М.П. Кочергана [зб. наук. статей / відп. ред. Тараненко О.О.]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 72–86.
5. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата / О.П. Воробьева. – К. : Вища школа, 1993. – 200 с.
6. Гладь С.В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале англоязычной прозы): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Гладь Светлана Викторовна. – К., 2000. – 223 с.
7. Іваненко С.М. Поліфонія тексту / С.М. Іваненко. – К. : Вид. центр КДЛУ, 1999. – 318 с.
8. Кубрякова Е.С. Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем / Е.С. Кубрякова // Язык и структуры представления знаний: Сб. научно-аналитических обзоров / Е.С. Кубрякова. – М. : Рос. акад. наук, Ин-т научной информации по общ. наукам, 1992. – С. 4–38.
9. Маслова В.А. Филологический анализ поэтического текста / В.А. Маслова. – Минск : [б.и.], 1999. – 207 с.
10. Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий. Синхронно-сопоставительный очерк / Т.В. Матвеева. – Свердловск : Издательство уральского университета, 1990. – 168 с.
11. Руткевич А.М. Архетип // Культурология XX век. Энциклопедия / А.М. Руткевич. – Т.1. – СПб.: Университетская книга; «Альтейя», 1998. – С. 37-38.
12. Сорокин Ю.А. Психолингвистические проблемы восприятия и оценки текста / Ю.А. Сорокин // Психолингвистические аспекты изучения текста / Ю.А. Сорокин. – М. : Наука, 1985. – С. 5–34.
13. Франко І.Я. Из секретів поетичної творчості / І.Я. Франко. – Львів : ЛДУ, 1961. – 86 с.
14. Черепанова И.Ю. Клич Гемаюн. Научная магия суггестивного влияния языка / И.Ю. Черепанова. – М. : Изд. дом «Профит стайл», 2007. – 464 с.
15. Eliot T.S. The music of poetry // Twentieth Century poetry: Critical Essays and Documents / [Ed. by G. Martin, P. Furbank] / T.S. Eliot. – L. : The open University Press, 1975. – P. 79–86.
16. Iser W. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response / Iser W. – L. : Routledge, 1978. – 239 p.
17. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought / Lakoff G., Johnson M. – N.Y. : Basic Books, 1999. – 624 p.
18. Ortony A. The Cognitive Structure of Emotions / Ortony A., Clore G., Collins A. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 207p.
19. Tsur R. Aspects of Cognitive Poetics // Cognitive Stylistics. Language and cognition in text analysis / [Eds. E. Semino, J.V. Culpeper] / R. Tsur. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2002. – P. 279–318.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Мороз – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови в судноводінні Херсонської державної морської академії.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, проблеми текстової інтерпретації, теорія ментальних просторів.

УДК 811.112'38

АСОЦІАТИВНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ ТВОРЕННЯ «МІФІЧНОЇ» ОПОВІДІ У ПРОЗІ ГАНСА ЕРІХА НОСАКА

Марта МУЗИЧУК (Львів, Україна)

Статтю присвячено проблемі творення «міфічної» оповіді в міфічній прозі Г.Е. Носака. Розглянуто асоціативність як текстотвірну стратегію та виявлено механізми її мовностилістичної реалізації в тексті.

Ключові слова: Носак, поетика «міфічного», «міфічна» оповідь, текстотвірна стратегія, асоціативність, парцеляція, присудження, асиндетон.